

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IJTIMOY HAYOTIDA AYOLLARNING IJTIMOY FAOLLIGINI OSHIRISH MASALALARI

Akbarova Asidaxon Lazizxon qizi
Xalqaro Nordik Universiteti talabasi,
Sobirov Xasan Nusratovich,
Xalqaro Nordik Universiteti
Iqtisodiyot va Biznesni boshqarish kafedra mudiri

Annotatsiya: Ushbu tezisda ayollarning jamiyat hayotidagi o'rnini haqida mulohaza qilingan. Vatanimiz mustaqillikka erishganidan so'ng ayollarning ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan islohotlar mazmuni yoritib berilgan. Tarixiy taraqqiyotda ayollarga munosabat masalasi tahlil qilgan.

Kalit so'zlar: gender siyosati, ijtimoiy faollik, tadbirkorlik, gender tenglik, strategiya, ayollar, jamiyat.

Kirish: 2003-yilda respublikamizda tashkil etilgan «Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O'zbekiston liberal-demokratik partiyasi» mulkdorlar sinfining manfaatlarini himoya qiluvchi, mamlakatimizda iqtisodiy islohotlarni qo'llabquvvatlovchi harakatdir. Partiya safida mayda va o'rta biznes bilan shug'ullanuvchi ayollar ham bor. Buxoro viloyatida bozor infratuzilmasini rivojlantirishda ayollarning roli va o'rnining ortib borishiga ko'maklashayotgan «Tadbirkor ayol» uyushmasi faoliyati misolida nodavlat notijorat sektorining ijtimoiy muammolarni hal qilishdagi salmog'ini kuzatish mumkin. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish davlat vajamiyat tomonidan maxsus chora-tadbirlar ko'rishni, uzoqqa mo'ljallangan rejalar, dasturlarni ishlab chiqishni taqozo etadi.

Shuni esda tutish zarurki, raqobatga, manfaatlar to'qnashuviga asoslangan bozor munosabatlari sharoitida barcha ayollar ham o'z qobiliyati va salohiyatini to'liq namoyon etish imkoniga ega bo'lavermaydi. Keskin raqobat, mulklarning xilma-xilligi tufayli murakkablashadigan «Kim o'zdi» hammaning ham o'z ichki ijodiy kuchlarini ro'yobga chiqarishiga imkon beravermaydi. Bu o'rinda tashabbuskor ayollarni qo'llab-quvvatlash, ularga «o'z ishi»ni rivojlantirishda yordam berish zarur bo'ladi. Xususiy mulk egasi bo'lgan ayolgina iqtisodiy munosabatlarda faollik ko'rsatadi.

Asosiy qism: O'zbekistonda aholini doimiy ish bilan ta'minlash hamma vaqt dolzarb muammolardan bo'lib kelgan. Aholi sonining-yildan-yilga o'sishi yangidan-yangi ish joylarini talab etardi. To'g'ri, 1960–1986-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda yangi korxonalar va fabrikalar bunyod etildi. Shuningdek, mamlakatdagi yirik qurilishlarga o'zbek yoshlari jalb qilindi. Masalan, 1970–1986-yillar mobaynida O'zbekiston xalq xo'jaligi sohasidagi ishchi va xizmatchilar orasida xotin-qizlar 1024 ming kishiga ko'payib, 41 % dan 43 % ga yetgan. Ayniqsa noishlab chiqarish sohasida ayollar ko'paygani kuzatiladi.

Masalan, 1986-yil hisobotiga muvofiq, ayollar salmog'i respublika sog'liqni saqlash muassasalarida 72,7 %ni, xalq ta'limi va maorif tizimida 60,5 %, madaniyat va ijtimoiy-madaniy xizmat ko'rsatish sohasida 57,1 %, savdo- sotiq va umumiy ovqatlanish sohasida 55,8 % tashkil etgan. 1970–1980-yillarda xalq xo'jaligi mutaxassislari orasida o'zbek

ayollari, rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2,3 baravar ko'paygan. «Ayni paytda ayollarning oliy ta'lim darajasi kasbiy mashg'ulligiga mos kelmaydi, – deb yozadi D. Bobojonova, – Shu narsa kishini ranjitadiki, ayollarning kam malakali yoki malakasiz mehnat bilan mashg'ulligi erkaklarga nisbatan ortiq. Respublika sanoati, qurilishi, qishloq xo'jaligida qo'l mehnati bilan band bo'lgan ayollar ulushi sobiq Ittifoqdagi o'rtacha darajadan yuqori bo'lgan.

Respublika sanoatida qo'l mehnatining salmog'i 35,3 % bo'lgani holda, ayollar orasida 42,5 %ni tashkil qilgan. Akademik M.Sharifxo'jaev yozganidek, «totalitar dunyo «bozori»dan bizga boqimandalik va taqsimotga asoslangan iqtisodiy «qadriyat» meros qoldi. Odamlar ongi, dunyoqarashi, ko'nikmalari mutlaqo buzib yuborildi, shaxssizlik holati butun jamiyatning illatiga aylandi. Kommunistik mafkura bu borada o'z manqurt siyosatining samarasiga to'la erishgan edi». Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish davrida O'zbekiston xotin-qizlarining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy-madaniy hayotdagi ishtirokini kengaytirish bo'yicha tarixiy ahamiyatga molik o'zgarishlar amalga oshirildi.

Birinchidan, ayollar ijtimoiy-iqtisodiy faolligini ta'minlashning huquqiy-normativ bazasi shakllantirildi;

Ikkinchidan, ayollarning iqtisodiy va ma'naviy-madaniy hayotdagi ishtirokini ta'minlaydigan ijtimoiy tizim tashkil qilindi;

Uchinchidan, jamiyatda ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotda faol ishtirok qilishi uchun demokratik qadriyatlarni qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy va ma'naviy

Ushbu o'zgarishlarning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini ochib berish, ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini yanada oshirish yo'llarini aniqlash muhim masaladir. Ta'kidlash joizki, mamlakatda ayollar tadbirkorligini, ijtimoiy-iqtisodiy faolligini yuksaltirishga oid bir qator tadbirlarni amalga oshirayotgan siyosiy partiyalar bo'lsada, ularning ko'lami, salmog'i va ayollarning siyosiy madaniyatini yuksaltirishga ta'siri hali davr talablari darajasida emas. Hozirgi davrda siyosiy partiyalar faoliyatida qatnashayotgan ayollar 40-44 % ini tashkil etadi. Hozirgi zamon ilm-fanida «faoliyat», «faollik», «ijtimoiy faollik» tushunchalari keng qo'llaniladi. Aslida, ushbu tushunchalar negizida insonning yon-atrofga, ijtimoiy munosabatlarga, olamni anglashga oid tajribasi, ya'ni faoliyati yotadi.

Demak, «ijtimoiy faollik» tushunchasi «faoliyat» va «amaliyot» tushunchalari bilan bevosita bog'liq, hatto genezisi va etimologiyasi nuqtai nazaridan ulardan kelib chiqadi. Hukumatimiz tomonidan tadbirkorlik va xususiy biznesni rivojlantirish, mustahkamlashga, shuningdek ularni huquqiy jihatdan har tomonlama qo'llabquvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi kunda dunyoning 16 mamlakatida O'zbekistonning biznes elchilari tayinlangan. Tarixiy taraqqiyotga nazar solsak, yurtimiz tarixida tadbirkorlik qadim zamonlardan buyon alohida o'rin egallab kegan. Jumladan, O'rta Osiyo ayollarining qadimgi tarixiy davrlardagi ijtimoiy mavqei va ularning hayot tarzi haqidagi ba'zi bir ma'lumotlar qadimgi yunon tarixchisi Gerodotning "Tarix", Strabonning "Geografiya", Abu Rayhon Beruniyning "O'tmish xalqlardan qolgan yodgorliklar", Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'otut turk" asarlarida uchratish mumkin. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash borasida mamlakatimizda tizimli tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi huzurida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida Prezident qarori 13.08.2019-yilda qabul qilindi.

Ta'kidlash joizki, ma'lum bir davlatda ayollar tadbirkorligi muhitini aniqlovchi bir qator xalqaro standartlar mavjud bo'lib, uning rivojlanish darajasi "Ayollar tadbirkorligi Global indeksi" deb nomlanadigan davlatlar reytingini belgilab beruvchi xalqaro hujjat bilan aniqlanadi. "Ayollar tadbirkorligi Global indeksi" butun dunyoda ayollar tadbirkorligi rivoji istiqbollarini o'lchab beradi. Ayollar tadbirkorligi rivoji sifatini esa, 3 ta asosiy omil:

- tadbirkorlik muhiti;
- tadbirkorlik ekotizimi;
- ayollarning tadbirkorlik bilan shug'ullanish istaklari belgilab beradi.

Ushbu hujjatni tayyorlashda bir qator omillar hisobga olinadi. Ayollarning biznes sohasida yaratilgan ta'lim tizimi va resurslaridan, davlat organlari va tijorat banklari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar infratizimidan foydalanish imkoniyatlari, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha statistik ma'lumotlarni yig'ish va taqdim etish masalalari kabi omillar shular jumlasidandir. Tadbirkorlikni, hususan, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish, bevosita shu sohadagi qonunchilik asoslarini ham takomillashtirib borishni talab etadi. O'zbekistonning "Ayollar tadbirkorligi global Indeksiga a'zo davlatlar qatoriga kirishi mamlakatda ayollar tadbirkorligi rivoji va istiqbollarini dunyo rivojlangan mamlakatlari standartlarida o'lchash imkoniyatini beradi.

Xulosa: Xulosa qiladigan bo'lsak, Siyosiy partiyalardagi xotin-qizlar ulushi 44 foizga, oliy ta'lim sohasida 40 foizga, tadbirkorlikda 35 foizga yetdi. Joriy-yilning may oyida Oliy Majlis Senati tomonidan 2030-yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasini qabul qildi. Mazkur strategiyada boshqa ustuvor yo'nalishlar singari ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash masalasi ham o'rin egalladi.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, "Hayotimizning fayzu farishtasi bo'lgan munis onalarimiz, mehribon opa-singillarimizga munosib mehnat va turmush sharoitini yaratib berish, ularni rozi qilish – barcha darajadagi rahbarlarning nafaqat xizmat vazifasi, balki, eng avvalo, insoniy burchidir". Avvalambor, yaqinda davlatimiz rahbari tasdiqlagan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining 69-maqsadi aynan "Xotin-qizlarni qo'llab quvvatlash, ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash", deb nomlanganini alohida ta'kidlash lozim. Mazkur maqsad doirasida, jumladan:

- jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zo'ravonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash;
- gender tenglikni ta'minlash siyosatini davom ettirish, xotin-qizlarning ijtimoiy siyosiy faolligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlashga doir islohotlarni amalga oshirish;
- xotin-qizlarning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishlari, munosib ish topishlariga har tomonlama ko'maklashish, tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini to'g'ri yo'naltirish kabi bir qator muhim vazifalar belgilangan. Zero, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida ilm-fan va ta'limni rivojlantirish sohasini, yoshlarimizni chuqur bilim, yuksak madaniyat va ma'naviyatga ega insonlar etib tarbiyalash borasida boshlagan ishlarimizni izchil davom ettirish va yangi zamonaviy bosqichga olib chiqish kerakligini ta'kidlagani bejiz emas. So'nggi yillarda mamlakatimizda ilmiy kadrlar tayyorlash

tizimining rivojlanishi bu borada muhim omiliga aylandi. Xususan, Innovatsion rivojlanish vazirligi hamda Innovatsion rivojlanish va innovatsion g'oyalarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tashkil etildi.

Shuningdek, "Fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Unda ilmiy ijod va axborot erkinligi, samaradorlik va ijodiy raqobat – fan va ilmiy faoliyat sohasining asosiy tamoyillaridan biri sifatida belgilandi. Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan 2020-yilda e'lon qilingan "Olima ayollar grantlari" amaliy va innovatsion loyihalar tanloviga hozirga qadar xotin-qizlar tomonidan umumiy qiymati 1,7 trln so'm bo'lgan jami 111 ta ilmiy loyiha taqdim etildi. Dastlabki texnik ekspertiza natijalariga ko'ra, 40 ta loyihaga ijobiy xulosa berilgan hamda umumiy hajmi 10 mlrd 450 mln so'mlik 9 ta loyiha moliyalashtirilgan. Respublika ilmiy va o'quv muassasalarida 700 nafardan ortiq ayol fan doktori hamda 6 nafar akademik ayol faoliyat ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Fanlar akademiyasi qoshidagi ilmiy institutlarda uch mingga yaqin xotin-qiz ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali olib bormoqda. O'zbek olimlari kimyo, biotexnologiya, qishloq xo'jaligi va boshqa ko'plab sohalarda o'z bilim hamda qobiliyatlarini namoyon etmoqda. Ularning intellektual ishlari xorijiy ilmiy markazlar tomonidan yuqori baholanmoqda. Prezidentimizning 2020-yil 29-oktyabrdagi Farmoni bilan 2030-yilgacha fanni rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi. Ta'kidlash joizki, mazkur Farmon iqtisodiy va ijtimoiy sohalarni jadal rivojlantirish, ilmiy, intellektual va moliyaviy resurslarni to'liq safarbar etish bilan ilmiy va innovatsion salohiyatdan keng foydalanish, kelajakda ilm-fanni uzluksiz isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash, o'z-o'zini o'ylaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Davlatimiz rahbarining 2021-yil 5-martdagi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori mamlakatimizning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida xotin-qizlarning faolligini oshirish, ularning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishi hamda bandligini ta'minlashga har tomonlama ko'maklashishga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi huzurida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida Prezident qarori (13.08.2019)
2. "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni (02.09.2019)
3. Abilov O'.M. Mustaqillik va optimizm. – T.: Fan, 1997
4. Aliyev B. Bozor munosabatlarining qaror topish sharoitida mehnat jamoasining ijtimoiy funksiyalarining o'zgarishi. – T.: Fan, 1992
5. Atamuratov S. Milliy o'zlikni anglash va milliy madaniyat. – T.: Fan, 1991
6. Karimov Ibrohim. Ma'naviyat, falsafa, inson. – T.: Fan, 1999
7. Mahmudov T. Kamolot asrorlari. – T.: Ma'naviyat, 2006
8. Nazarov Q. Umuminsoniy qadriyatlar va ma'naviy kamolot. – T.: Fan, 1992

9. Кенжаева, Х. П. (2021). Фуқаролик маданияти мезонлари шарқ фалсафаси талқинида. *Academic research in educational sciences*, 2(3).
10. Кенжаева, Х. П. (2021). Аёллар ижтимоий фаоллигини оширишда фуқаролик институтларининг ўрни. *Scientific progress*, 1(6), 957-961.
11. Кенжаева, Х. (2021). Миллий маънавий меросимизда таълим-тарбия масалалари. *Общество и инновации*, 2(6/ S), 18-24.
12. Islombek Marasulov Ravshanbek Ogli, & Toxirov Azamjon Ibrohim Ogli. (2021).
13. A role of mechanical engineering in mechatronics. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 824-828. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/1690>